

ого, є універсальним звичайним міжнародним правом, вони доповнюються загальновизнаними принципами міжнародного права.

Інтерпретація законів, що демонструє дружнє ставлення до міжнародного права, полягає в презумпції, що законодавець не має наміру порушувати міжнародні зобов'язання; щоб уникнути можливих колізій між міжнародним і внутрішнім правом, як правило, у першу чергу, звертаються до інтерпретації норм, що дозволяє вирішити суперечність на користь міжнародного права.

Однак, як слушно зазначає В. Талько: "Щодо прямої ратифікованих міжнародних договорів, багаторічний досвід інших держав свідчить про те, що безпосереднє впровадження ратифікованих міжнародних угод у внутрішньому праві має надзвичайно низьку ефективність. Тому, як вважається, єдиним надійним засобом реального впровадження норм міжнародного права у національне законодавство є розроблення та прийняття відповідних законів" [8, 150].

Література

1. Браво Л. Применение международного права в порядке европейских стран // Российский Ежегодник международного права. - 1995. - № 4. - С. 131-132.
2. Опришко В. Питання трансформації Європейського права в законодавство України. - [Електронний ресурс]: <http://lawyer.org.ua/?w=fi=14&d=488>; Рыжикова Л.Ю. Конституционно-правовые основы имплементации норм международного права в Российской Федерации - М., 2004; Талько В.Л. Деякі проблеми ратифікації міжнародних договорів Верховною Радою України // Парламентська реформа: теорія і практика / Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2001. - С. 145-150.

нтська реформа: теорія і практика / Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2001. - С. 145-150.

2. Зарубаева Е.Ю. Юридические формы согласования норм международного и внутригосударственного права // Вопросы конституционного права. - 2003. - № 6 - С. 57-66.

3. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права. - К.: Вища школа, 1980. - 320 с.

4. Черниченко С.В. Объективные границы международного права и соотношение международного и внутригосударственного права // Советский ежегодник международного права. - 1986. - № 4 - С. 120-130.

5. Осминин Б.И. Способы реализации международных договорных обязательств в национальных правовых системах // Юрист-международник. - 2008. - № 2. - С. 15-33.

6. Осминин Б.И. Принятие и реализация государством международных договорных обязательств: Монография. - М.: Волтерс Клувер, 2006. - 408 с.

7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 50. - Ст. 540.

8. Талько В.Л. Деякі проблеми ратифікації міжнародних договорів Верховною Радою України // Парламентська реформа: теорія і практика / Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2001. - С. 145-150.

Краснікова О.В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри морського права Одеської національної морської академії
Надійшла до редакції 10.02.2011

УДК 351.74(477)+341.21(4)+340.137.3

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ

Катеринчук І. П.

Діяльність є видом активності людини, що спрямована на всебічне пізнання і, як наслідок, на творче та ефективне перетворення оточуючого її середовища та соціального світу. З одного боку, саме поняття "діяльність" є очевидним, таким, без якого не можуть існувати людина й суспільство. З іншого боку, є чимало проблем із розумінням різних видів та напрямків діяльності, як приклад, поняття "правоохоронна діяльність", що означає визначення якого в юридичній науці відсутнє. Існує чимало праць, в яких науковці намагаються дати відповідь на одне питання: що таке правоохоронна діяльність. Цим питанням переймаються, зокрема, О.М. Бандурка, В.В. Бєлєвцева, Ю.А. Ведерников, О.В. Водяніков, Й.І. Горінецький, О.В. Гулак, В.С. Гуслаєвський, Г.В. Друзенко, В.С. Журавський, В.К. Забігало, В.О. Заросило, С.М. Ілляшенко, О.М. Капля, А.М. Кучук, О.І. Леженіна, О.А. Малиновська, М.І. Мельник, В.Р. Моїсик, В.І. Муравйов, О.В. Негодченко, Д.М. Овсянко, М.І. Пашковський, Т.О. Пікуля, В.В. Половников, В.М. Скрипнюк, О.Д. Тихомиров, О.В. Тюріна, В.Г. Фатхутдінов, М.І. Хавронюк, Д.В. Ягунів.

Мета даної статті полягає в тому, щоб розглянути поняття "правоохоронна діяльність", проаналізувати різні наукові погляди на нього.

Отже, правоохоронною діяльністю вважають "зумовлений потребами людини особливий вид соціальної діяльності, яка визначена правовими приписами та обов'язковою необхідністю впливу на суспільні відносини

для забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод людини, зміцнення законності та правопорядку, і яка здійснюється в межах закону лише уповноваженими на те суб'єктами" [1, 15]. Правоохоронна діяльність визначається і "як правова форма діяльності держави, спрямована на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, захист індивіда від правопорушень і притягнення винних до відповідальності" [2, 508]. Під цією діяльністю також розуміють "форму здійснення функцій держави за допомогою владної оперативної діяльності органів держави по охороні норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпеченню виконання покладених на них юридичних обов'язків" [3, 230]. Водночас, її вважають і різновидом правової виконавчо-розпорядчої діяльності відповідних органів державної виконавчої влади, які виконують, передусім, охоронну, виховну й, певною мірою, регулятивну функції. Сутність правоохоронної діяльності, як зазначає І.В. Солов'євич, виявляється в протидії виникненню й розвитку протиправних учинків, нейтралізації та ліквідації шкідливого впливу (наслідків), правовій оцінці вчиненого, забезпеченні відповідного соціального результату тощо, що ґрунтується, у першу чергу, на примусі [4, 130]. Так О.М. Бандурка під правоохоронною діяльністю розуміє виключно державну діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповід-

ності до закону та при неухильному дотриманні встановленого ним порядку [5, 6].

У контексті цього поділяємо думку О.В. Негодченка, що правоохоронна діяльність, насамперед, є владною діяльністю, що здійснюється уповноваженими державою органами на підставі закону й у встановленому ним порядку з метою охорони й захисту прав і законних інтересів громадян, державних і громадських формувань шляхом застосування правових заходів впливу [6, 14]. Вона є різновидом державної діяльності, що здійснюється за дорученням держави спеціально уповноваженими суб'єктами й спрямована на регулювання суспільних відносин і має владний, управлінський характер. Функції правоохоронної діяльності характеризуються чітким розподілом компетенції правоохоронних органів. Тому наявність або відсутність функцій правоохоронної діяльності є підставою для визначення відповідного правоохоронного органу [7, 11].

Правоохоронна діяльність є діяльністю, яка ґрунтується на законності й правопорядку функції по охороні прав і свобод людини і громадянина, власності і суспільного порядку, конституційного ладу від злочинних посягань і правопорушень, а також запобігання (профілактика) злочинам, де зазначені функції притаманні державним органам і громадським об'єднанням (організаціям) [8, 58]. Така діяльність "здійснюється на основі Конституції України та в межах наданих повноважень нормативно та процесуально регламентованої діяльності спеціальними органами держави та посадовими особами та спрямована на забезпечення виконання нормативно-правових актів, зміцнення законності та правопорядку, гарантування і забезпечення конституційних прав та інтересів громадян" [9, 4].

Так, на думку О.В. Тюріної, правоохоронну діяльність слід розуміти як певний різновид правозастосовної діяльності, яка є однією зі специфічних форм реалізації права та полягає в тому, що це одна з форм активної організаційно-владної діяльності компетентних органів, які діють від імені держави за її повноваженнями [10, 7-8]. І.В. Солов'євич також вважає, що ця діяльність є різновидом правозастосовної організаційно-правової державно-владної діяльності, що ґрунтується на примусі та здійснюється компетентними органами в спеціально встановлених формах. Її зміст полягає в реалізації юридичних норм шляхом видання (прийняття) індивідуально-конкретних правових велінь (державно-владних приписів) з метою протидії виникненню й розвитку протиправних учинків (провин і злочинів), нейтралізації й ліквідації шкідливого впливу (наслідків), правовій оцінці вчиненого, забезпеченні відповідного соціального результату тощо [4, 136]. Таке розуміння правоохоронної діяльності, на думку І.В. Бондаренка, є дещо обмеженим, оскільки відображає лише правові форми її здійснення. Однак указана діяльність характеризується не тільки її спрямованістю на охорону права, але й різноманітністю форм впливу на потенційні й реальні загрози праву (виховна, профілактична робота) [11, 18].

У науковій літературі навіть наводиться визначення поняття "міжнародна правоохоронна діяльність держави". Під нею розуміють діяльність, що визначається міжнародною правоохоронною й міжнародною судовою функціями держави, які реалізуються національною системою правоохоронних і судових органів, здійснюється в межах міжнародних охоронних і регулятивних правовідносин і має відповідати системі їх принципів [12].

Майже всі наведені визначення, на наш погляд, мають один спільний недолік - тавтологію, адже правоохоронна діяльність визначається так чи інакше крізь призму категорії "діяльність". Наразі ми не пропонуємо своє визначення аналізованого поняття, адже це не є предметом нашого дослідження.

Функції держави, також правоохоронна, здійснюються у правових формах [2, 435-436] спеціально уповноваженими на таку діяльність органами, які в процесі здійснення діяльності виконують певні функції. В юридичній літературі їх поділяють, зокрема, на головні та другорядні. Головні функції, тобто ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права. До головних функцій належать: профілактична, захисна, охоронна, ресоціалізаційна, оперативно-розшукова, розслідування злочинів, розгляду справ про адміністративні правопорушення, фінансові та адміністративно-господарські правопорушення. Виконання саме цих функцій потребує специфічного правового, організаційного, кадрового, інформаційного, матеріально-технічного, фінансового, наукового забезпечення. До другорядних і допоміжних функцій, на думку М.Л. Мельника та М.І. Хавронюка, належать такі: контрольна (наглядова), дозвільна, аналітична та (або) методична, інформаційна, нормотворча, координаційна. Державні правоохоронні органи також можуть виконувати й інші функції, які взагалі не належать до правоохоронних (розвідувальну, забезпечення урядового зв'язку, антидиверсійну, конвойну) [13, 29-30].

Різними є погляди вчених і на ознаки правоохоронної діяльності. В.М. Скрипнюк, визначаючи місце правоохоронної діяльності в системі органів державної влади, до основних ознак, які відрізняють цей вид діяльності від усіх інших, визначає належність наступного: вся правоохоронна діяльність, яка здійснюється правоохоронними органами, здійснюється лише відповідно до норм чинного законодавства, тільки в установленому ним порядку з дотриманням цілого ряду спеціальних процедур, правоохоронна діяльність є завжди владною діяльністю, тобто такою, що здійснюється за допомогою правового впливу й має загальнообов'язковий характер, правоохоронні органи наділені повноваженнями застосування заходів державного примусу [14, 10]. Основними ознаками даної діяльності також вважають: направленість діяльності на охорону права, що полягає в забезпеченні передбачених законом запобіжних і припиняючих заходів з метою недопущення й припинення правопорушень, здійснення діяльності за допомогою юридичних заходів впливу, що повинні відповідати закону й іншим правовим приписам, реалізація яких повинна здійснюватися в межах установленого законом процедури, здійснення правоохоронної діяльності правоохоронними органами [11, 175-176]. Характерними ознаками правоохоронної діяльності також є: її владний характер (втілюється в захисті певних суспільних відносин компетентними органами), підзаконність діяльності (передбачає здійснення повноважень у чітко регламентованих законом процесуальних (процедурних) межах і формах), правозастосовний характер прийнятих рішень (застосування відповідних чинних норм, характерних своїм правоохоронним спрямуванням), використання примусу як запобіжного заходу (з метою припинення протиправної діяльності та спроб уникнути відповідальності чи перешкодити про-

встановленої законом процедури розслідування (розгляду справи) [11, 18-19].

Однією з основних функцій правоохоронної діяльності залишається функція забезпечення прав і свобод людини. Сьогодні, коли Україна намагається стати повноцінним членом міжнародного співтовариства, зокрема, європейської спільноти, особливого значення набувають питання відповідності форм і методів правоохоронної діяльності в Україні існуючим у цій сфері міжнародним стандартам [15, 176]. Слід зазначити, що форми і методи, які використовуються в правоохоронній діяльності України, зумовлені напрямками й змістом цієї діяльності. Саме в правових формах діяльності правоохоронних органів чітко проявляється державно-владний, управлінсько-виконавчий, підзаконний характер повноважень суб'єктів правоохоронної діяльності. Такі форми діяльності поєднують у собі різні її напрямки, залежно від функцій, які покладені на дані органи. Оскільки форма діяльності може бути внутрішньою (спосіб зв'язку елементів власне діяльності) і зовнішньою (спосіб зв'язку діяльності з навколишнім середовищем), можна зробити висновок про те, що правова форма може бути як внутрішньою, так і зовнішньою по відношенню до правоохоронної діяльності. На думку О.Д. Тихомирова та Ю.А. Ведерникова, внутрішня форма в узагальненому вигляді є процедурно-процесуальною. Змістом, що відповідає цій формі, є фактичні дії суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, тобто їх дійсна правомірна поведінка. Така форма є складовим елементом змісту правоохоронної діяльності. Навпаки, зовнішня правова форма відображає зв'язок правоохоронної діяльності з навколишнім середовищем. Однак такий зв'язок, який тягне за собою правові наслідки лише для тих осіб, які є учасниками, а не суб'єктами діяльності [16, 169]. За особливостями методів і порядку здійснення правоохоронної діяльності прийнято розмежовувати її форми, що безпосередньо характеризують зовнішню сторону діяльності, зокрема: профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну й адміністративну форму правоохоронної діяльності. Методи правоохоронної діяльності фактично є змістом правоохоронної діяльності, а її форми - зовнішнім вираженням даної діяльності. Водночас, методи правоохоронної діяльності є внутрішнім наповненням форм реалізації правоохоронної діяльності, а їх різновиди втілюються в різновидах форм здійснення правоохоронних функцій держави.

Об'єктом правоохоронної діяльності, як слушно зазначив І.І. Горінецький, є: 1) невід'ємні (природні) права і свободи людини та права людини в позитивіському розумінні (суб'єктивне право і законні інтереси); 2) основи конституційного устрою, також основи суспільного й державного ладу, визначені конституційними нормами, та основи місцевого самоврядування; 3) режим законності в суспільстві; 4) правопорядок як стан суспільних відносин; 5) безпека особи, суспільства і держави; 6) стан правосвідомості й правової культури в суспільстві [17, 15], а предметом впливу - правопорушення та інші явища, що їх зумовлюють, зловживання правом тощо. У процесі здійснення правоохоронної діяльності застосовуються здебільшого правові засоби, передусім норми права, правові категорії, юридична техніка та предмети матеріального світу, що допомагають правоохоронним органам виконувати визначені для них завдання та реалізувати властиві їм функції. Під об'єк-

тами правоохоронної діяльності також розуміють усі суспільні відносини, які згідно з чинним законодавством становлять відповідну соціальну цінність, відображають інтереси суспільства, держави й окремої особистості та потребують правового захисту [4, 135].

Підсумовуючи, зазначимо, що різноманітність думок і визначень поняття "правоохоронна діяльність" має бути урахована законодавцем, зокрема, при формулюванні відповідної дефініції в спеціальному законі. Це принципове положення допоможе при виникненні спірних ситуацій і чітко встановлювати, чи є сторона правоохоронним органом, чи ні.

Література

1. Завальний А. Юридичні факти у правоохоронній діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Київський націон. ун-т внутр. справ. - К., 2007. - 22 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник для студ. вищ. навч. закладів. - 2-е вид. - Х.: Консум, 2005. - 656с.
3. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства. - Саратов: Изд-во СГУ, 1979. - 302 с.
4. Солов'євич І.В. Державна влада в Україні і місце в ній правоохоронної діяльності: конституційно-правові аспекти: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 1997. - 176 с.
5. Судебные и правоохранительные органы Украины: Учебник / Под ред. А.М. Бандурки. - Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. - 350 с.
6. Негодченко О.В. Удосконалення правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України та забезпечення прав і свобод людини // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: 36. наук, праць. - 2002. - № 3 (9). - С. 11-17.
7. Юзикова Н.С. Система судебных и правоохранительных органов Украины. - 2-е изд., перер. и доп. - Днепрпетровск, 2000. - 256 с.
8. Студеникин В.Е. Понятие, признаки и основные виды правоохранительной деятельности // Право: теория и практика. - М., 2003. - № 13. - С. 58.
9. Фатхутдінов В.Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Київський націон. ун-т внутр. справ. - К., 2006. - 16 с.
10. Тюріна О.В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження): Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00. / Київський націон. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2001. - 18 с.
11. Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки // Право України. - 2003. - № 4. - С. 18-19.
12. Леженіна О. І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України в міжнародній правоохоронній діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Національний ун-т внутр. справ. - Х., 2004. - 15с
13. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: Навч. посіб. / М.І. Мельник, М. І. Хавронюк. - К.: Атіка, 2002. - 576 с.
14. Скрипнюк В.М. Правоохоронна діяльність у системі органів державної влади // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 2001. - Вип. 1. - С 7-11.
15. Бубенцова О.В. Теоретичні аспекти правоохоронної діяльності // Конституційні гарантії захисту лю-

дини у сфері правоохоронної діяльності: матеріали науково-практичної конференції (24-25 вересня 1999 р.). - Дніпропетровськ: Дніпропетровський юридичний інститут МВС України, 1999. - С 175-176.

16. Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності / О.Д. Тихомиров, Ю.А. Ведерников // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ: Збірник наукових праць. - К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. - С 168-173.

17. Горінецький І.І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2005. - 20 с.

Катеринчук І.П.
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри
правознавства Чернігівського інституту
ім. Героїв Крут МАУП

Надійшла до редакції 10.02.2011

УДК 340.12

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В ТРАНЗИТИВНИЙ ПЕРІОД

Матвєєва Л. Г.

Державно-правові зміни, які відбуваються у країнах пострадянського простору, активізували останнім часом наукові дослідження у сфері правової трансформації. Дослідженню особливостей розвитку держави і права в перехідний період приділяється увага в працях таких російських учених, як В.В. Сорокін, М.М. Марченко, О.В. Прокоф'єва, Н.Н. Арзамаскін, проблемам пострадянського розвитку держави і права в Україні присвячено дисертаційне дослідження О.Ю. Поклонської. Проте поняття транзитивності і його застосування в юридичних дослідженнях сьогодні перебувають на етапі становлення й не є однозначно визначеними. Дедалі частіше в останні час цей термін уживається для характеристики стану пострадянських суспільств та змін, які відбуваються в них. Історичною передумовою такого вивчення є майже повне зникнення з юридичної мапи світу на початку ХХІ ст. соціалістичного типу права. Одна з головних тенденцій розвитку права в постсоціалістичних країнах - це зближення з іншими правовими сім'ями. Розпад СРСР поставив перед республіками колишнього Союзу проблему забезпечення самостійного державного існування, завдання становлення нової державності й права.

Перехідний стан держави - це завжди складний, внутрішньосуперечливий, нерідко вельми хворобливий стан держави й власне суспільства, пов'язаний з критичною переоцінкою свого минулого й болісним вибором майбутнього. Перехідний стан сучасної держави, поза сумнівом, значно відрізняється від перехідного стану попередніх періодів [1].

Характеризуючи право сучасної Росії, В. Пастухов акцентує увагу на тому, що воно розвивається під впливом двох основних різноспрямованих векторів сил. З одного боку, це історично і культурно зумовлені соціально-економічні потреби суспільства. З іншого - засновані на традиції необхідності самозбереження й відтворення апарату державної влади. Перша сила підштовхує правову систему в бік революційних змін, конституціоналізму і захисту права приватної власності, до адаптації правових інститутів постіндустріального суспільства до його потреб. Друга сила консервує принципи, властиві радянській правовій системі, причому в її гірших проявах [2].

Відомий російський правознавець М.М. Марченко серед особливостей держави й права перехідного періоду називає такі:

- усі держави й правові системи перехідних типів виникають, за загальним правилом, у результаті соціальних потрясінь у вигляді революцій, війн або невдалих радикальних реформ;

- перехідний стан держави, права й самого суспільства зумовлює декілька можливих варіантів подальшої еволюції соціальної й державно-правової матерії, альтернативу розвитку держави, права і суспільства по тому або іншому шляху;

- перехідний стан держави, права й самого суспільства, на ґрунті якого вони виникають і розвиваються, неминуче пов'язане з різкою зміною характеру й масштабів традиційних економічних зв'язків, тимчасовим розладом економіки, ослабленням матеріальної основи держави й правової системи, різким падінням рівня життя значної частини населення;

- для перехідного типу держави й права властиве тимчасове ослаблення їх соціальних і політичних основ;

- перехідний тип держави й права відрізняється, за правилом, домінуванням у системі розподілу державної влади виконавчо-розпорядчої влади [3].

Серед інших особливостей держави й права М.М. Марченко називає: підвищення ролі і значення суб'єктивного чинника в розвитку держави й права в перехідний період; органічне поєднання в державно-правовому механізмі перехідного періоду елементів старого й нового; періодична зміна у процесі розвитку суспільства перехідний період державних форм і режимів та ін.

Інший російський дослідник С.Н. Кожевников, розглядаючи питання про еволюцію держави і права в сучасній Росії, звертає увагу на такі чинники:

- становлення нової державності в Росії йде паралельно з реформуванням економічних відносин;

- офіційний курс Російської держави в умовах перехідних перетворень характеризується еволюційним, тобто здійсненням поступових, а не кардинальних змін;

- органічне поєднання в державно-правовому механізмі перехідного періоду елементів старого (зростаюча чисельність службовців, бюрократизм) і нового (демократизм думок);

- істотні зміни у сфері системи права, його дії;

- перехідний стан суспільства зумовлює необхідність створення нових державних органів і внесення змін у діяльність існуючих державних структур;

- перехідна держава в Росії характеризується пошуком балансу між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади, домінуванням у цьому співвідношенні виконавчої влади;

- виявляється неспівпадіння формальної, писаної конституції з реальною, життєвою "конституцією" - фактичним життям зі всіма його складнощами і суперечностями;

- перебудова трудових відносин в умовах, що склалися, на новий "партнерський", конкурентоздатний стрій;